

ეკონომიკა და თავდაცვის ხარჯები

თორნიკე წიკლაური
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

რუსეთ-უკრაინის ომის პირობებში აქტუალური გახდა სხვადასხვა ქვეყნის თავდაცვის ხარჯებისა და მათი ეკონომიკური შესაძლებლობების ხელახლა გაანალიზება, ასევე მიმდინარე პროცესებმა მსოფლიო საზოგადოება კიდევ ერთხელ გამოაფხიზლა და დაარწმუნა, რომ თანამედროვე ომი, ეს არის ომი: ეკონომიკის, ენერგეტიკის, ლირებულებებისა და მომავლის წინააღმდეგ. ეს პროცესი გახდა მოტივატორი სახელმწიფოებისთვის, თანამედროვე თავდაცვითი შესაძლებლობებისთვის გაეზარდათ თავდაცვის ეკონომიკური დანახარჯები. კაცობრიობის განვითარების მაღალი ტემპის და ჰუმანური საზოგადოების მშვიდობიანი თანაცხოვრების იდეის მიუხედავად სახელმწიფოები რწმუნდებიან, რომ თანამედროვე მოცემულობით: არსებული საფრთხეების, რესურსების არათანაბარი გადანაწილების და გავლენის სფეროების დაყოფის გათვალისწინებით აუცილებელია ქვეყნების მზარდი გადაიარაღება, რომელსაც არ აქვს საზღვრები და თავისმხრივ ეჭვქვეშ აყენებს მშვიდობიანი მომავლის იდეას. მიძიმე ისტორიული გამოცდილება და მიმდინარე პროცესები არის მთავარი არგუმენტი სახელმწიფოების მიერ ეკონომიკური რესურსების მიმართვისა იარაღის წარმოების ზრდისკენ, მაშინ როდესაც აღნიშნული რესურსების გამოყენება სხვა გლობალური პრობლემებისთვის ბევრად უკეთესს გახდიდა კაცობრიობას. მრავალი ქვეყნის მსგავსად საქართველო თავისი ადგილმდებარეობით, საფრთხეების გათვალისწინებით, ტერიტორიული პრობლემებით, არსებული ეკონომიკური და უსაფრთხოების გამოწვევებით ერთ-ერთი უპირველესია, რომელიც საჭიროებს თავდაცვაზე ეკონომიკური დანახარჯების მნიშვნელოვნად ზრდას, რამეთუ არ აქვს სხვა ალტერნატივა არსებულ ვითარებაში.

საკვანძო სიტყვები: შესაძლებლობები, ეკონომიკური რისკები, ხარჯები, უსაფრთხოების გამოწვევები.

ECONOMY AND DEFENSE SPENDING

Tornike Tsiklauri
Phd student of GTU

ABSTRACT

In the conditions of the Russia-Ukraine war, it became relevant to re-analyze the defense costs of different countries and their economic capabilities, and the current processes have once again awakened the world community and convinced that the modern war is a

war: against economy, energy, values and the future. This process has become a motivator for the states to increase the economic costs of defense for modern defense capabilities. Despite the high pace of human development and the idea of peaceful coexistence of a humane society, the states are convinced that in view of the current situation: existing threats, uneven distribution of resources and division of spheres of influence, it is necessary to increase the rearmament of countries, which has no borders and in turn challenges the idea of a peaceful future. Heavy historical experience and current processes are the main argument for states to direct economic resources to increase the production of weapons, while the use of said resources for other global problems would make humanity much better. Like many countries, Georgia, with its location, taking into account threats, territorial problems, existing economic and security challenges, is one of the first countries that needs a significant increase in economic costs on defense, because it has no other alternative in the current situation.

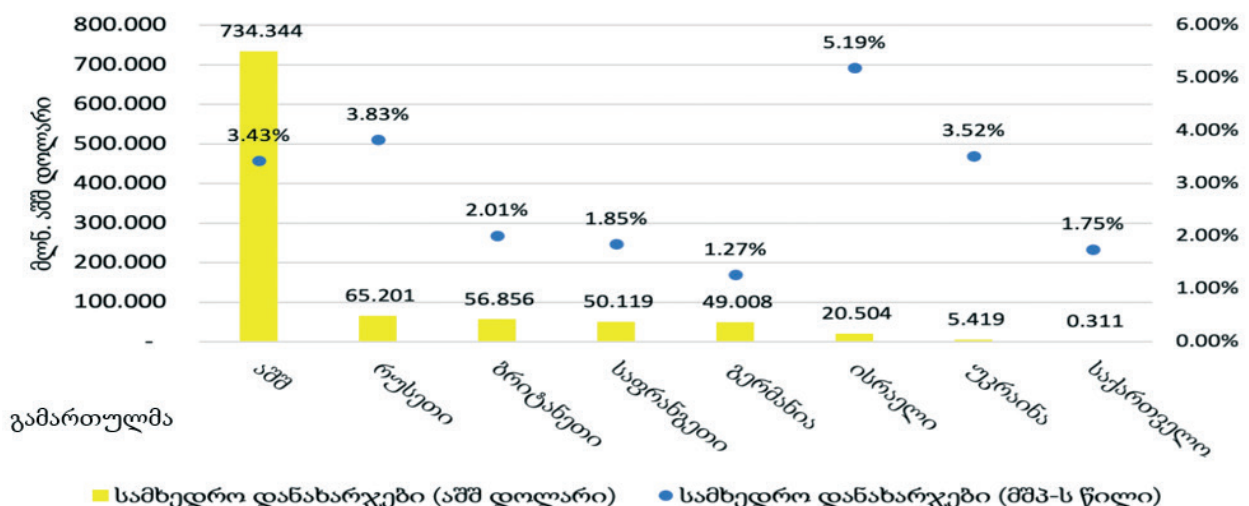
Keywords: opportunities, economic risks, costs, security challenges.

* * * *

დღეის მდგომარეობით ქართული საზოგადოება არ არის კონსოლიდირებული ერთი იდეის ირგვლივ, რომელსაც თავდაცვის დაფინანსების გაზრდას ისახავს მიზნად. თუმცა დაფინანსების გაზრდის შემთხვევაშიც შეუძლებელია ეფექტური თავდაცვის განხორციელება ერის კონსოლიდირების გარეშე. საზოგადოების ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ თავდაცვის ხარჯების ზრდა ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას ნაწილობრივ აფერხებს მოკლევადიან პერიოდში, რაც არ არის აზრს მოკლებული, რადგან დაფინანსების გაზრდა შესაძლოა გადასახადების ზრდის ხარჯზე იყოს, ან მოაკლდეს ეკონომიკური ზრდის წამახალისებელ სექტორებს, მაგალითად გზებს, ხიდებს, წყალსადენებს და ა.შ. თუმცა, თავდაცვაზე დახარჯულ ფულსაც აქვს ეკონომიკაზე დადებითი ეფექტი, კერძოდ გრძელ ვადაში გამართული და განვითარებული თავდაცვის სისტემა სამხედროებს ისეთ უნარებსაც აძლევს, რომლებსაც სამოქალაქო სფეროში შეიძლება ჰქონდეს მრავალი გამოყენება. შესაბამისად, გრძელ ვადაში გამართულმა თავდაცვის სისტემამ, თეორიულად შესაძლებელია დადებითი გავლენა მოახდინოს შრომის ბაზარზე უფრო განათლებული და დისციპლინირებული სამუშაო ძალის შექმნით. ამის კარგი მაგალითია აპლიკაცია Viber, რომელიც ისრაელის

თავდაცვის ძალებიდან გამოსულმა ორმა მეგობარმა შექმნა, რომლებიც სწორედ IT ტექნოლოგიების მიმართულებით ასრულებდნენ თავიანთ სამხედრო სამსახურს. გარდა ამისა, ეკონომიკაში შეუძლებელია ზუსტად განვსაზღვროთ რა არის თავდაცვის ეკონომიკური სარგებელი, რადგან ურთულესია განისაზღვროს ის დანაკარგი, რომელიც შეიძლება საზოგადოებას მიადგეს თავდაცვის არ არსებობის პირობებში. ამიტომ, ქვეყნების უდიდეს უმრავლესობას ყავს შეიარაღებული ძალები, რომელთა შენახვაზე და გაძლიერებაზე ქვეყნები განსხვავებული რაოდენობით თანხებს ხარჯავენ, იმის მიხედვით თუ რა არის პრიორიტეტული. მაგალითად, ნატოს წევრ ქვეყნებს შორის არსებობს შეთანხმება მშპ-ს 2%-ის დახარჯვაზე თავდაცვაში. როგორია თავდაცვის ხარჯების რეალური სურათი მსოფლიოში მშპ-სთან მიმართებაში (იხ. ცხრილი 1.1)

ბას, ინჟინერიას, საინფორმაციო-ტექნოლოგიურ და არაერთ სხვა მეცნიერებას მოიცავს. თავდაცვითი ხარჯების განვევისას დიდია კორუფციული რისკიც, რადგან ხარჯების დიდი ნაწილი ხშირ შემთხვევაში არ არის საჯარო. გარდა ამისა, ასეთ ხარჯების კონტროლი რთულია, რადგან მათი მიზნობრიობის შეფასება მაღალი დონის სპეციფიკურ ცოდნას საჭიროებს. შედეგად, თუ არ არსებობს თავდაცვისა და მათი ხარჯების მონიტორინგის ძლიერი ინსტიტუტები, კორუფციამ შესაძლოა ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობა მნიშვნელოვნად დააზარალოს. შედეგად რა თანხები იხარჯება თავდაცვაში, მიგვანიშნებს ქვეყნების მოსალოდლენ სიძლიერეზე ერთმანეთთან მიმართებაში, თუმცა ეს არ არის თავდაცვისუნარიანობის შეფასების იდეალური მაჩვენებელი. დამატებით შეგვიძლია გამოვიყენოთ სხვა მაჩვენებლებიც, როგორიც არის თავდაცვის ძალები

მსოფლიოში ყველაზე მეტს 734.3 მილიარდ დოლარს თავდაცვაზე ხარჯავს აშშ, რაც მისი მშპ-ს 3.43%-ს შეადგენს. მშპ-სთან მიმართებაში ბევრს ხარჯავს აგრესორი რუსეთიც, რომელიც 65.2 მილიარდი დოლარით მშპ-ს 3.83%-ს ხარჯავს შეიარაღებულ ძალებზე. განვითარებულ ქვეყნებს შორის თავდაცვის ყველაზე მაღალი ხარჯები მშპ-სთან მიმართებაში აქვს ისრაელს 5.19%-ით, რომელიც 20.5 მილიარდ დოლარამდე ხარჯავს თავდაცვაზე. მშპ-სთან მიმართებაში საკმაოდ ბევრს ხარჯავდა თავდაცვაზე საომარ მდგომარეობაში მყოფი უკრაინაც, რომელიც მშპ-ს 3.52%-ს (5.4 მილიარდი დოლარი) გამოყოფდა ამ სფეროზე. საქართველოს თავდაცვითი ხარჯები 2%-იან ზღვარს მცირედით ჩამორჩება (1.75 %) და მხოლოდ 311 მილიონ აშშ დოლარს გაიღებს ამ სფეროზე. ეკონომიკური ინდიკატორები ხშირ შემთხვევაში საკმარისი არ არის ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის სათანადოდ შესაფასებლად. თანამედროვე თავდაცვის სფერო კომპლექსურია, მისი დაგეგმარება და მართვა რთულ სამხედრო მეცნიერებას, მათემატიკურ მოდელებზე

ბის პერსონალის რაოდენობა, მათი წილი შრომის უნარიან მოსახლეობასთან მიმართებაში, თუმცა ეს ეკონომიკური ინდიკატორებიც შესაძლოა არასაკმარისი იყოს რეალური სიძლიერის შესაფასებლად.

საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს დაფინანსება მცირდება. 2022 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტით მასზე 12 მლნ-ით ნაკლები 918 მლნ იქნება გამოყოფილი. მშპ-სთან მიმართ კი კიდევ უფრო მეტად 1.4%-მდე კლებულობს, რაც 18 წლიანი მინიმუმია. რეგიონში ისედაც ყველაზე დაბალბიუჯეტის არმია ნეგატიურ სტატუსსკოს მომავალ წელსაც შეინარჩუნებს. 2020 წელს ყარაბაღის მეორე დიდ ომში გამარჯვებულმა აზერბაიჯანმა თავდაცვაზე მშპ-ის 5.4% დახარჯა, დამარცხებულმა სომხეთმა 4.9%, ბირთვულმა რუსეთმა 4.3%, ნატოს წევრმა თურქეთმა 2.8%, საქართველომ კი მხოლოდ 1.8%. 2020 წელს რუსეთმა თავდაცვაზე \$60 მლრდ დახარჯა, რაც საქართველოს მთლიან ბიუჯეტზე 10-ჯერ მეტია და მასთან გატოლება წარმოუდგენელია. უფრო მეტიც რიცხვებში გამოხატული დანახარჯებით კონკურენციაში შესვლა ბა-

ქოსთანაც გაჭირდება, მაგრამ რთული ასახსნელია რატომ მცირდება ხარჯები მშპ-სთან მიმართებაში. სომხეთი, რომლის ეკონომიკაც საქართველოზე პატარაა, თავდაცვაზე 2.5-ჯერ მეტს ხარჯავს. ბიუჯეტის პირველადი ვარიანტის მიხედვით, დაფინანსების შემცირება საერთაშორისო მისიების შეკვეცას უკავშირდება, რაზეც 33 მლნ-ის ნაცვლად 2 მლნ ლარი დაიხარჯება. ავღანეთი შეერთებულმა შტატებმაც დატოვა და შესაბამისად იქ გაისად აღარც ქართველი ჯარისკაცები იმსახურებენ. თანამედროვე მსოფლიოში ფულს დროითი ღირებულება გააჩნია და 2021 წლის 1 ლარი, 2020 წლის 1 ლარს არ უდრის, ისევე როგორც 2021 წლის 1 დოლარი 2020 წლის 1 დოლარს არ უდრის და უფრო ნაკლებია. ოფიციალურად აღიარებული ინფლაციითაც კი 2021 წლის 930 მლნ ლარი 2020 წლის 812 მლნ ლარის ტოლია. 2020 წელს კი თავდაცვის ბიუჯეტი 842 მლნ ლარს შეადგენდა. 2022 წელს ინფლაცია 5%-მდეც რომ შემცირდეს, რისი ალბათობაც დაბალია, 918 მლნ ლარი მსყიდველუნარიანობით წლევანდელ 872 მლნ ლარს და 2020 წლის 765 მლნ ლარს გაუტოლდება. 2003 წელს ისედაც მწირი ბიუჯეტიდან თავდაცვაზე მშპ-ის 1% იყო გამოყოფილი, 2004 წელს ის 1.4%-მდე გაიზარდა, 2005 წელს 3.3%-მდე, 2006 წელს 5.2%-მდე, 2007 წელს რეკორდულ - 9.2%-მდე. ამის შემდეგ კლება იწყება. 2008 წელს 8.5%-მდე,

2009 წელს 5.6%-მდე, 2010 წელს 3.7%-მდე, 2011 წელს 3.1%-მდე. 2011 უკანსკნელი წელი იყო, როდესაც თავდაცვის დაფინანსებას ეკონომიკის 3%-ზე მეტი მოხმარდა. 2018 წელს უკვე 2%-ს ჩამოსცდა. 1.5%-ზე ნაკლები კი 2004 წლის შემდეგ აღარ ყოფილა. (იხ. ცხრილი 1.2)

ეკონომიკა და თავდაცვისუნარიანობა მჭიდროდ დაკავშირებული სფეროებია, შეუძლებელია თავდაცვის განვითარება ეკონომიკური დანახარჯების გარეშე და პირიქით, შეუძლებელია ეკონომიკის ხანგძლივი განვითარება არასტაბილურ და არასამშვიდობო გარემოში, განსაკუთრებით ისეთი განვითარებადი ქვეყნისთვის როგორიც საქართველოა, ადგილმდებარეობის და უსაფრთხოების გამოწვევების გათვალისწინებით.

მთავარი კითხვა ისაა, თუ რა არის სამხედრო დანახარჯების ადექვატური ოდენობა, იმის გათვალისწინებით, რომ საჭირო დონეზე ზემოთ დახარჯული ყოველი დამატებითი ლარი არის დანაკარგი სახელმწიფო ხარჯებისთვის ნებისმიერი სხვა მიზნით. თავდაცვისთვის დახარჯული ყოველი ლარი არის ლარი, რომელიც არ იხარჯება სხვა საჯარო სერვისებზე. დემოკრატიულ ქვეყანაში ეს საკითხი განიხილება საჯაროდ არჩეული ოფიციალური პირების მიერ და იცვლება წლიდან წლამდე. ბოლო წლების განმავლობაში, სამხედრო ხარჯები საქა-

ცხრილი 1.2 თავდაცვის ბიუჯეტი

წელი	მშპ	თავდაცვის ბიუჯეტი	მშპ %
2004	9 824 300 000	172 177 721	1,8%
2005	11 620 900 000	366 765 145	3,2%
2006	13 789 900 000	684 039 590	5,0%
2007	16 993 800 000	1 494 535 313	8,8%
2008	19 074 900 000	1 547 183 106	8,1%
2009	17 986 000 000	869 015 694	4,8%
2010	20 743 400 000	728 007 459	3,5%
2011	24 344 000 000	728 427 012	3,0%
2012	26 308 500 000	728 500 000	2,8%
2013	28 863 100 000	660 000 000	2,3%
2014	32 430 600 000	720 000 000	2,2%
2015	36 095 200 000	770 000 000	2,1%
2016	40 174 000 000	880 000 000	2,2%
2021	60 200 000 000	990 000 000	1.6%
2022		962 000 000	?

რთველოში, როგორც მთლიანი ბიუჯეტის პროცენტული მაჩვენებელი, მცირდება საზღვარგარეთ სამხედრო ჩართულობის შემცირების გამო, რაც ნეგატიურად აისახება ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობაზე.

ადამ სმიტმა, თანამედროვე ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა და თავისუფალი ბაზრის „ეკონომიკის მამამ“, საზოგადოების დაცვა განსაზღვრა, როგორც მთავრობის ერთ-ერთი მთავარი ფუნქცია და გონივრული გადასახადის გამართლება, ხოლო მთავრობა მოქმედებს საზოგადოების სახელით, რათა უზრუნველყოს, რომ სამხედროებს შეეძლოთ ერის დაცვა. პრაქტიკაში, ერის დაცვა ვრცელდება ერის სტრატეგიული ინტერესების დაცვაზე.

ერთის მხრივ მნიშვნელოვანი ეკონომიკიდან რამდენს ვხარჯავთ თავდაცვისთვის და მეორეს მხრივ როგორ ვხარჯავთ, თუ აქცენტი კეთდება არმიის მრავალრიცხოვნობაზე, ნაცვლად თანამედროვე თავდაცვითი შესაძლებლობების დანერგვაზე და ტოტალური თავდაცვის განხორციელებაზე, ასეთ შემთხვევაში თავდაცვითი მიზნები ვერ იქნება მიღწეული და ეკონომიკას დავაზარალებთ გრძელვადიან პერიოდში, ხოლო თუ პირიქითაა, იქმნება სტაბილური გარემო ეკონომიკური საქმიანობის სანარმოებლად რაც გამოიწვევს თავდაცვის ეკონომიკური დანახარჯების უკუეფექტს და ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ ზრდას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბერიძე თ. „ეკონომიკური ზრდა და ეკონომიკური განვითარება: რაოდენობრივი და თვისებრივი განსაზღვრულობა— საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. შრომები. ტ.10 გამომცემლობა „სიახლე— გვ.115–122;
2. პაპავა ვ. „საქართველოს ეკონომიკა“, გამომცემლობა ინტელექტი, თბილისი, 2015
3. უეილი, დევიდ ნ. - ეკონომიკური ზრდა // თბილ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2016
4. ეკონომიკური უსაფრთხოება გლობალიზაციის ეპოქაში - #5(17), 2001 <http://aaf.ge/index.php?menu=1&jurn=0&rubr=10&mas=3365>
5. BRYAN ROONEY, GRANT JOHNSON, MIRANDA PRIEBE, How Does Defense Spending Affect Economic Growth
6. Economics of defense https://en.wikipedia.org/wiki/Economics_of_defense 2,%20ekonomik%20defense.pdf
7. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - www.geostat.ge .
8. საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო <https://mod.gov.ge/ge/public/page/5>
9. საქართველოს ეკონომიკის და მდგარდი განვითარების სამინისტრო <http://www.economy.ge/>
10. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო <https://www.mof.ge/>